

Έθιμα & δοξασίες του δωδεκαημέρου στην Ελλάδα

Στο λαϊκό εορτολόγιο η περίοδος από την παραμονή των Χριστουγέννων έως τα Θεοφάνια ονομάζεται “Δωδεκαήμερο” ή “Δωδεκάμερο”. Τρεις μεγάλες γιορτές γιορτάζονται εκείνες τις μέρες. Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά και τα Φώτα.

Σε όλο αυτό το διάστημα, σε κάθε περιοχή της Ελλάδας, υπήρχαν διάφορα έθιμα που είχαν ως σκοπό τους να προαναγγείλουν τον ερχομό της άνοιξης, για να εξασφαλίζουν για όλους την ευτυχία και να τονώσουν το αίσθημα της θρησκείας και της οικογένειας.

Για να δώσουν το χαρμόσυνο μήνυμα ότι η φύση θα προχωρήσει από την περίοδο του χειμώνα και το σκοτάδι στο ανοιξιάτικο φως και τη βλάστηση, στόλιζαν κάθε γωνιά του σπιτιού τους με κλαδιά από μυρτιά, μυρσίνη, δάφνη και ελιά.

Στα τζάκια των σπιτιών, νύχτα μέρα, είχαν συνέχεια αναμμένη τη φωτιά, για να μην πλησιάζουν οι Καλικάντζαροι, τα περίεργα ξωτικά, που πίστευαν πως κυκλοφορούσαν και πείραζαν τους ανθρώπους μιας και τα “νερά ήταν αβάπτιστα”, ο Χριστός, δηλαδή, δεν είχε βαπτισθεί ακόμη. Τα παιδιά έλεγαν κάλαντα με ευχές για τους νυκοκυραίους, ενώ οι νοικοκυρές έφτιαχναν γλυκίσματα. Νυχτερινές ακολουθίες στην εκκλησία και οικογενειακές συγκεντρώσεις ενίσχυαν τους δεσμούς με τη θρησκεία και την οικογένεια.

Πολλά από τα έθιμα αντικατοπτρίζουν τις αγωνίες των ανθρώπων της υπαίθρου, των γεωργών και των κτηνοτρόφων.

Ανταλλαγή δώρων

Σημαντικότατο έθιμο στις γιορτές των Χριστουγέννων είναι η ανταλλαγή δώρων. Ιδιαίτερα για τα παιδιά, η εποχή των Χριστουγέννων είναι αυτή κατά την οποία λαμβάνουν σημαντικό αριθμό δώρων από τους γονείς και τους συγγενείς τους, αλλά και από τον Αϊ-Βασίλη, ο οποίος κατά την παράδοση φέρνει τα δώρα κατεβαίνοντας από την καμινάδα του σπιτιού.

Διακόσμηση

Κύρια έθιμα στη διακόσμηση είναι ο στολισμός του δέντρου των Χριστουγέννων, που είναι συνέχεια της αρχαιοελληνικής Ειρεσιώνης, το Αλεξανδρινό ή Αστέρι της Βηθλεέμ, το χριστουγεννιάτικο караβάκι (έθιμο που έχει σχέση με την ενασχόληση των Ελλήνων με τη θάλασσα) και ο στολισμός με φώτα χριστουγεννιάτικα. Στην Ελλάδα το πρώτο χριστουγεννιάτικο δέντρο στολίστηκε στα βασιλικά ανάκτορα, όταν ήταν βασιλιάς ο Όθωνας στην βασιλική οικία στο Ναύπλιο το 1833 και στα ανάκτορα στην Αθήνα το 1834.

Τοπικά έθιμα

Στη Ρούμελη, στη Θεσσαλία, στο Μοριά αλλά και στη Νησιωτική Ελλάδα (κυρίως του Αιγαίου), χαρακτηριστικά της γιορτής των Χριστουγέννων ήταν το διαρκές άναμμα της φωτιάς (κρατάει όλο το Δωδεκαήμερο) που έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα κατά των καλικάντζαρων και των κακών πνευμάτων και το σφάξιμο του γουρουνιού. Όσοι δεν είχαν γουρούνι σφάζανε γίδα ή πρόβατο. Στόλιζαν το σπίτι με κλαδιά κέδρων και αγριοκερασιάς. Δε λούζονταν, γιατί το θεωρούσαν γρουσουζιά, κι έβαζαν ένα αγοράκι να κάνει ποδαρικό.

Φαγητά & γλυκίσματα

Την περίοδο των Χριστουγέννων στην Ελλάδα προετοιμάζονται ιδιαίτερα γλυκά και φαγητά, όπως η γαλοπούλα, το χριστόψωμο, η βασιλόπιτα, τα μελομακάρονα, οι κουραμπιέδες κ.ά. Χριστουγεννιάτικα έθιμα από διάφορες περιοχές της Ελλάδας

Έθιμα από τη Μακεδονία

Το “Χριστόξυλο”

Στα χωριά της βόρειας Ελλάδας, τις παραμονές των Χριστουγέννων ο νοικοκύρης κάθε σπιτιού ψάχνει στα χωράφια και διαλέγει το πιο όμορφο και γερό ξύλο από πεύκο ή ελιά και το πάει σπίτι του. Αυτό είναι το Χριστόξυλο. Η νοικοκυρά έχει ήδη φροντίσει να καθαρίσει το σπίτι και ιδιαίτερα το τζάκι με μεγάλη προσοχή, ώστε να μη μείνει ούτε ίχνος από την παλιά στάχτη. Καθαρίζει ακόμη και την καπνοδόχο του σπιτιού, ώστε να μη μπορέσουν να κατέβουν οι καλικάντζαροι, τα κακά δαιμόνια, όπως αναφέρεται στα παραδοσιακά χριστουγεννιάτικα παραμύθια.

Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, όταν όλη η οικογένεια θα είναι μαζεμένη γύρω από το τζάκι, ο νοικοκύρης του σπιτιού ανάβει την καινούρια φωτιά και μπαίνει στην εστία το Χριστόξυλο. Σύμφωνα με τις παραδόσεις του λαού, καθώς καίγεται το Χριστόξυλο, ζεσταίνεται ο Χριστός στη φάτνη Του. Κάθε οικογένεια, προσπαθεί να διατηρήσει αυτή τη φωτιά αναμμένη για όλο το δωδεκαήμερο των εορτών, από τα Χριστούγεννα, μέχρι τα Φώτα.

Οι “Μωμόγεροι”

Στα χωριά Πλατανιά και Σιταγροί του Νομού Δράμας συναντάμε το έθιμο των Μωμόγερων, το οποίο προέρχεται από του Πόντιους πρόσφυγες. Η ονομασία του εθίμου προέρχεται από τις λέξεις μίμος ή μώμος και γέρος και συνδέεται με τις μιμητικές κινήσεις των πρωταγωνιστών. Αυτοί, φορώντας τομάρια ζώων -λύκων, τράγων ή άλλων- ή ντυμένοι με στολές ανθρώπων οπλισμένων με σπαθιά, έχουν τη μορφή γεροντικών προσώπων. Οι Μωμόγεροι, εμφανίζονται καθ' όλη τη διάρκεια του δωδεκαήμερου των εορτών, και προσδοκώντας τύχη για τη νέα χρονιά, γυρίζουν σε παρέες στους δρόμους των χωριών και τραγουδούν τα κάλαντα ή άλλους ευχετικούς στίχους: «Αρχή κάλαντα και αρχή του χρόνου, πάντα κάλαντα, πάντα του χρόνου». Όταν δύο παρέες συναντηθούν, κάνουν ψευτοπόλεμο μεταξύ τους, ώσπου η μία ομάδα να νικήσει και η άλλη να δηλώσει υποταγή.

Παραλλαγές του ίδιου εθίμου, συναντώνται σε χωριά της Κοζάνης και της Καστοριάς, με την ονομασία **Ραγκουτσάρια**.

Έθιμα από την Κεντρική Ελλάδα

Το τάισμα της βρύσης

Τα μεσάνυχτα της παραμονής των Χριστουγέννων, στα χωριά της Κεντρικής Ελλάδας, γίνεται το λεγόμενο “τάισμα” της βρύσης. Οι κοπέλες του χωριού, λίγες ώρες πριν ξημερώσει Χριστούγεννα, πηγαίνουν στις βρύσες του χωριού και τις αλείφουν με βούτυρο και μέλι, με την ευχή όπως τρέχει το νερό να τρέχει και η προκοπή στο σπίτι τον καινούργιο χρόνο και όπως γλυκό είναι το μέλι, έτσι γλυκιά να είναι και η ζωή τους. Μ’ αυτή την κίνηση παίρνουν από τη βρύση το “αμίλητο” νερό.

Για να έχουν καλή σοδειά έφερναν στη βρύση βούτυρο, τυρί, ή ψημένο σιτάρι ή κλαδί ελιάς, ή όσπρια και φρόντιζαν να φτάσουν εκεί όσο το δυνατόν νωρίτερα, γιατί, όπως έλεγαν, όποια θα πήγαινε πρώτη στη βρύση, αυτή θα στεκόταν και η πιο τυχερή ολόκληρο το χρόνο. Επιστρέφοντας στο σπίτι, οι γυναίκες, έφερναν το καινούργιο νερό, αφού πρώτα είχαν αδειάσει από τα βαρέλια τους το παλιό.

Η διαδικασία αυτή της μετάβασης και της επιστροφής στη βρύση, γίνεται σιωπηλά για αυτό και ονομάστηκε αμίλητο νερό. Με το ‘αμίλητο’ νερό οι γυναίκες ραντίζουν τα σπίτια τους, για ευρωστία και καλή τύχη.

Κλωνάρια στο τζάκι

Στη Θεσσαλία, τα νεαρά κορίτσια και αγόρια, επιστρέφοντας στο σπίτι από την εκκλησία, τοποθετούν δίπλα στο αναμμένο τζάκι μικρά κλαδιά δέντρων, που αντιπροσωπεύουν τις προσωπικές τους επιθυμίες. Κλαδιά κέδρου για τα κορίτσια και αγριοκερασιάς για τα αγόρια. Φροντίζουν μάλιστα τα κλαδιά αυτά να είναι λυγερά, αφού το κλαδί που θα καεί πρώτο αντιπροσωπεύει καλούς οιωνούς για τον κάτοχό του. Συγκεκριμένα, πιστεύεται ότι το άτομο, του οποίου το κλαδί κάηκε πρώτο, θα είναι και το πρώτο που θα παντρευτεί.

Έθιμα από την Ήπειρο

Τα καρύδια

Τα καρύδια είναι ένα παραδοσιακό ομαδικό παιχνίδι που παίζουν τα παιδιά στην Ήπειρο. Οι κανόνες του παιχνιδιού έχουν ως εξής: Κάποιο παιδί χαράζει στο χώμα μια ευθεία γραμμή. Πάνω σ’ αυτή, κάθε παίκτης βάζει κι από ένα καρύδι στη σειρά. Μετά, ο κάθε παίκτης με τη σειρά του και από κάθετη απόσταση ενός με δύο μέτρα από τη γραμμή των καρυδιών, σημαδεύει σκυφτός, και με το μεγαλύτερο και το πιο στρογγυλό καρύδι του, κάποιο άλλο καρύδι. Όποιο καρύδι πετύχει και το βγάλει έξω από τη γραμμή το κερδίζει και δοκιμάζει ξανά σημαδεύοντας κάποιο άλλο καρύδι. Αν αστοχήσει, συνεχίζει ο επόμενος παίκτης. Το παιχνίδι συνεχίζεται μέχρι να βγουν από τη γραμμή όλα τα καρύδια.

Ο “δικός μας” Άη-Βασίλης

Μικρασιάτης, μελαχρινός, αδύνατος, γελαστός με μαύρα γένια και καμαρωτά φρύδια. Ντυμένος σαν βυζαντινός πεζοπόρος, με σκουφί και πέδιλα. Στο χέρι του κρατούσε ένα ραβδί. Αυτή είναι η περιγραφή του Άη-Βασίλη σύμφωνα με την ελληνική παράδοση και όχι καλοαναθερμμένος, που φοράει γούνα, έχει κατάσπρα γένια, φθάνει με ένα έλκηθρο που το σέρνουν ελάφια και κατεβαίνει από την καμινάδα φέρνοντας δώρα στα μικρά παιδιά.

Ο δικός μας Άγιος Βασίλης “ξεκινούσε σαν μεσαιωνικός πεζοπόρος, αμέσως ύστερα από τα Χριστούγεννα, με το ραβδί στο χέρι, και περνούσε απ’ τους διάφορους τόπους, καλόβολος πάντα και κουβεντιαστής με όσους συναντούσε”, γράφει ο καθηγητής Λαογραφίας Δημήτρης Λουκάτος, στο βιβλίο του “Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών” των εκδόσεων Φιλιππότη, το οποίο συνέστησε η λαογράφος Πόπη Ζώρα.

Και συνεχίζει: “Δεν κρατούσε κοφίνι στην πλάτη του ούτε σακί φορωμένο με δώρα. Εκείνο που έφερνε στους ανθρώπους ήταν περισσότερο συμβολικό: η καλή τύχη ιδιαίτερα και η ιερατική ευλογία του. Το μόνο κάπως συγκεκριμένο ήταν το “μαγικό” ραβδί του, απ’ όπου με θαυμαστό τρόπο βλάσταιναν ή ζωντάνευαν κλαδιά και πέρδικες, σύμβολα των αντίστοιχων δώρων, που θα μπορούσε να μοιράσει στους ευνοούμενους του”.

Η κουλούρα της Ζακύνθου

Οι νοικοκυρές ζυμώνουν με τον παραδοσιακό τρόπο την κουλούρα, μέσα σε ξύλινες σκάφες και με τη χρήση αλευριού πολύ καλής ποιότητας, ψιλοκοσκινισμένου, με πολλά αρωματικά βότανα και με αρκετή δόση από καρύδια, σταφίδα, κρασί και λάδι. Αφού το στολίσουν με πολλά περίτεχνα σχέδια από το ίδιο ζυμάρι και αφού το εμπλουτίσουν με κάποιο χρυσό ή ασημένιο νόμισμα, που το αποκαλούν «ηύρεμα», το ψήνουν σε φούρνο με ξύλα και το διατηρούν ζεστό μέχρι τη βραδινή οικογενειακή ιεροτελεστία.

Παραμονή Χριστουγέννων, το απόγευμα, η οικογένεια μαζεύεται στο εορταστικό τραπέζι το οποίο φιλοξενεί στο κέντρο του, τη μεγάλη χριστουγεννιάτικη κουλούρα, μια νταμιτζάνα κόκκινο κρασί και τα πιάτα για το βραδινό έδεσμα. Το έδεσμα δεν είναι άλλο από μια μπροκολόσουπα που φτιάχνεται μέσα σε λίγα λεπτά από τις νοικοκυρές και σερβίρεται με λεμόνι, ντόπιες ελιές και κρεμμύδι. Δίπλα από την αναμμένη εστία του σπιτιού βρίσκεται ένα ποτήρι που περιέχει λάδι με κρασί και ένα θυμιατό κάτω από την εικόνα της Παναγίας με το θείο βρέφος.

Ο μεγαλύτερος άνδρας της οικογένειας παίρνει τον δίσκο με την κουλούρα στα χέρια του. Πάνω στον δίσκο ακουμπάνε τα χέρια τους όλα τα μέλη της οικογένειας. Ο δίσκος με την κουλούρα μεταφέρεται πάνω από τη φωτιά στο αναμμένο τζάκι. Εκεί ο αρχηγός της οικογένειας τη σταυρώνει τρεις φορές και χύνει πάνω της λαδόκρασο, ψάλλοντας το γνωστό απολυτίκιο «Η Γέννησις σου Χριστέ...».

Η νοικοκυρά θυμιατίζει όλο το σπίτι και ένας από τους νεότερους της οικογένειας παίρνει το τουφέκι του σπιτιού και πυροβολεί από το παράθυρο στον αέρα. Τα σμπάρα συμβολίζουν την χαρμόσυνη είδηση ότι στο σπίτι αυτό γεννήθηκε ήδη ο Χριστός. Η ιεροτελεστία κρατά λίγα μόλις λεπτά και μετά αρχίζουν οι ευχές. Η κουλούρα επιστρέφει στο τραπέζι κι εκεί ο αρχηγός της οικογένειας αρχίζει να κόβει τα κομμάτια. Το πρώτο ανήκει στον Χριστό, το δεύτερο στον φτωχό, το τρίτο στο σπίτι και μετά στα μέλη της οικογένειας στα οποία διανέμεται κατά σειρά ηλικίας.

xenagosthessalonikis.gr